

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено питанням перекладу військової й науково-технічної термінології, що зумовлено постійним розвитком сфери військової науки й техніки з огляду на необхідність використання інновацій та нової інформації, яка потребує негайного перекладу для подальшого її використання.

Ключові слова: галузевий переклад, військова термінологія, дефініція, перекладацькі стратегії.

Коновалова В.Б., Лутай Н.В. Лексико-семантические особенности военного отраслевого перевода. *Статья посвящена вопросам перевода военной и научно-технической терминологии, что обусловлено постоянным развитием сферы военной науки и техники с учетом необходимости использования инноваций и новой информации, которая требует немедленного перевода для дальнейшего ее использования.*

Ключевые слова: отраслевой перевод, военная терминология, дефиниция, переводческие стратегии.

Konovalova V.B., Lutay N.V. Lexical-semantic features of military terminology translation. *The article is devoted to the translation of military, scientific and technical terminology, due to the military science and technology development as the innovation and new information terms must be translated for its further use.*

Keywords: translation in the field, military terminology, definition, translation strategies.

Переклад є одним із найважливіших видів мовної діяльності, володіння яким необхідне для повноцінної роботи представників найрізноманітніших спеціальностей. Переклад військово-технічної літератури відрізняється спеціальною військовою лексикою, широким використанням військової й науково-технічної термінології, наявністю певної кількості стійких словосполучень, спеціальних скорочень і умовних позначень, характерних тільки для військової сфери спілкування.

Актуальність дослідження зумовлена постійним розвитком сфери військової науки й техніки. З'являється багато інновацій та нова інформація потребує негайного перекладу для подальшого її використання. У воєнному галузевому перекладі велике значення надається точності перекладу, тому що перекладений матеріал може бути основою для прийняття важливих рішень, проведення воєнних операцій та ін. Фактичний матеріал дослідження – це приклади речень з військової тематики. Дослідженню стратегій галузевого перекладу багато уваги приділяли такі вчені як В.М. Комісаров, І.С. Бик, О.В. Бурда-Лассен, В.І. Карабан, І.І. Рєвзін, Я.І. Рецкер.

Мета дослідження полягає у встановленні та розгляді особливостей застосування певних перекладацьких стратегій, прийомів та засобів передачі змісту тексту оригіналу українською мовою у військовому галузевому перекладі.

Із погляду перекладача переклад розглядається як евристичний процес, у ході якого при використанні певних технічних прийомів вирішується ряд

творчих завдань. У діях перекладача завжди можна виявити два взаємозалежні етапи перекладацького процесу, що відрізняються характером мовних дій. На першому етапі розглядаються дії перекладача, пов'язані з оригінальною інформацією (з'ясування значення). На цьому етапі перекладач отримує інформацію, що існує як у самому оригіналі, так і в лінгвістичному та ситуативному контексті, і на основі цієї інформації робить необхідні висновки про зміст, що його необхідно буде відтворити на наступному етапі. До другого входить вся процедура вибору необхідних засобів у перекладній мові при створенні тексту перекладу.

На першому етапі перекладацького акту перекладач виступає як рецептор тексту оригіналу. Певним чином розуміння оригіналу перекладачем відрізняється від розуміння того ж тексту рецептором, що сприймає його без наміру перекладати. Рецептор може задовольнятися приблизним розумінням окремих елементів тексту. Перекладач, навпаки, повинен точно визначити зміст для передачі в перекладі [7: 239-243].

Вибір мовних засобів при створенні тексту перекладу становить другий етап процесу перекладу. Створення перекладачем тексту перекладної мови, відрізняється від звичайної мовної діяльності комунікантів, що користуються цією мовою. Мова йде не про порушення норм мови перекладу під впливом структури мови оригіналу, а про особливості, пов'язані із вторинністю змісту перекладу [4: 73].

Технічні прийоми й конкретна стратегія, що їх застосовує перекладач, багато в чому залежать від співвідношення вихідної мови та мови перекладу й характеру розв'язуваного перекладацького завдання. У конкретних умовах перекладацького акту вони реалізуються по-різному. Насамперед, передбачається, що в процесі перекладу розуміння оригіналу завжди передує його перекладу не тільки в аспекті реалізації двох послідовних етапів, але і як обов'язкова умова здійснення перекладацького процесу.

Основні принципи, способи, прийоми й методи перекладу взагалі й спеціального перекладу зокрема, характерні й для військового перекладу. Однак через іншу комунікативно-функціональну спрямованість цей вид перекладу має специфічні риси, пов'язані з особливостями стилю, лексики й граматики мови американських військових матеріалів.

У військовому перекладі значна увага приділяється точності перекладу, тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки достеменно передачу змісту матеріалу, але й більш ретельну передачу його структурної форми, певний порядок розташування матеріалу, послідовність викладу та низку інших чинників, які можуть здаватися непотрібними, формальними, проте мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, у бойових документах – це порядок слідування пунктів і підпунктів, їхнє позначення (арабськими цифрами й буквами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація й назви частин і підрозділів та інші дані [3: 103].

Стилістичний аспект перекладу військових термінів полягає в правильному доборі лексико-граматичних засобів відповідно до загальної

функціонально-комунікативної спрямованості оригіналу й з урахуванням чинних літературних норм мови перекладу.

Стиль військових матеріалів не є однорідним. В американських військових матеріалах існують дві тенденції викладу матеріалу: суха, офіційно-канцелярська мова з використанням громіздких, найчастіше архаїчних, звукотів і конструкцій та проста, розмовна, часом фамільярна мова.

Остання тенденція відзначається в основному у військових і військово-технічних матеріалах, розрахованих на рядовий і унтер-офіцерський склад термінової служби. Ця тенденція пов'язана в першу чергу з низьким рівнем загальної й технічної підготовки призовників, а отже, і з прагненням зробити офіційні уставні матеріали й складні технічні інструкції більш популярними й доступними для основної маси військовослужбовців. У зв'язку з цим багато американських військових матеріалів насичені ілюстраціями, таблицями, схемами й діаграмами, які допомагають довести до читача суть питання, що викладається.

У всіх випадках перекладач повинен прагнути передати матеріал оригіналу, використовуючи український військовий стиль викладу відповідних матеріалів, нейтралізуючи українською мовою наявну найчастіше в оригіналі зайву образність і фамільярно-розмовні й жаргонні елементи, тому що вони не характерні для українських військових матеріалів.

Американську військову лексику прийнято розподіляти на три основні групи:

- військову термінологію, що позначає поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби та ін;
- військово-технічну термінологію, що включає науково-технічні терміни;
- емоційну військову лексику (сленг), представлену словами й сполученнями, які часто вживаються, в основному, в усному розмовному мовленні американських військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів.

Переклад військових матеріалів залежить значною мірою від правильного перекладу термінів, тому що більшу частину військової лексики становлять військові й військово-технічні терміни, що несуть максимальне значення навантаження [1: 73].

Склад сучасної американської військової й військово-технічної термінології не є постійним. Він безупинно змінюється за рахунок вилучення ряду слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою й розробкою нових зразків озброєння й бойової техніки, розробкою нових методів ведення війни та ін. [2: 112].

Утворення військових термінів відбувається звичайними, характерними для англійської мови способами словотвору: морфологічним, що включає афіксацію (*maneuverability, missileer, rocketeer, analyst, rotary*), словоскладання (*warhead, countdown, target-seeking, hard-fought, nuclearpowered*),

конверсію (*to mortar, to officer*), абрєвіацію (*copter, chute, radar, FEBA, ROAD*); лексико-семантичним, що означає перенесення значення (*Diesel* – прїзвище винахідника й назва типу двигуна внутрішнього згоряння, *Pentagon* – назва будинку Міністерства оборони США, Міністерство оборони США), зміна значення (*acquisition* означало тільки ‘придбання’, а тепер означає ‘виявлення цілей’), розширення значення (*to land* – означало ‘висаджуватися на берег’; приземлятися, а тепер – ‘здійснювати посадку на будь-яку поверхню, включаючи воду й небесне тіло’), звуження значення (*cruiser* – раніше означало ‘будь-який корабель, що перебуває в плаванні’, а зараз – ‘крейсер’); шляхом запозичення як з інших галузей науки й техніки (*pin, strut*), так і з інших мов (*bunker, to strafe, Blitzkrieg* – з німецької мови, *aide de camp* – із французької мови, *mechanized rifle division, inhabited point* – кальки з російської мови тощо).

Ретельний аналіз американської військової термінології показує її неоднорідність. Поряд із однозначними термінами, що мають точні й чіткі семантичні межі, є й багатозначні терміни. Наприклад, термін *security* означає ‘охорону’, ‘забезпечення’, ‘бойове забезпечення’, ‘забезпеченість’, ‘безпеку’, ‘засекреченість’, ‘контррозвідку’; термін *armor* – ‘броня’, ‘бронетанкові війська’, ‘танки’; терміни *unit* і *command* мають до десяти й більше значень. Тому багатозначність навіть однокомпонентних термінів утруднює правильне розуміння й переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту й ситуації.

Необхідно відзначити, що основна помилка при перекладі подібних термінів полягає в тому, що перекладачі іноді прагнуть знайти буквальну відповідність іноземному терміну у вітчизняних статутах та інструкціях. Такий підхід є не зовсім правильним, тому що, по-перше, стирається специфіка реалій іноземної армії, а по-друге, існує вірогідність помилки у зв’язку з тим, що ці терміни можуть виражати поняття, характерні тільки для закордонних армій, і тому не відповідати реаліям, прийнятим в українській армії. Так, наприклад, переклад американського терміна *noncommissioned officers* – *сержантський і старшинський склад*, на нашу думку, не можна визнати вдалим, тому що втрачається специфічний характер і соціальний зміст цього поняття. У цьому випадку варто було б використати актуальний для колишньої російської армії термін *унтер-офіцери*, що, до речі, використовується у військовому перекладі з німецької, французької й іншої мов для передачі відповідних реалій [5: 23].

Ще однією помилкою перекладача є дослівний переклад, коли англійський термін або його компоненти аналогічні українському терміну, але мають інше значення. Наприклад, термін *general staff* варто перекладати як *загальний штаб* або *загальна частина штабу*, але не як *генеральний штаб*, тому що поняття генеральний штаб нічого загального не має з поняттям *general staff*.

Термін *military academy* перекладається як *військове училище*, а не *військова академія*, термін *ammunition* – *боєприпаси*, а не *амуніція*, *спорядження*.

При перекладі варто також завжди враховувати реальне значення терміна в даній обстановці, у даному контексті. Наприклад, термін *battalion*

означає *батальйон* у піхоті, але *дивізіон* в артилерії; термін *section* у збройних силах США означає *секцію в підрозділах важкої зброї піхоти, знаряддя в артилерії*, а в збройних силах Великобританії *відділення в піхоті, взвод в артилерії* [6: 211].

Варто також урахувувати можливе зрушення значення терміна при використанні множини, наприклад, *defense* означає *оборона*, а *defenses* — *оборонні споруди; store запас; склад, магазин*, а *stores* — *майно; вантажі; матеріальні засоби*.

Таким чином, правильне розуміння й переклад термінів залежить не тільки від гарного знання мови, але також і від знання реалій іноземної, вітчизняної й навіть колишньої російської армій, історії, організації, озброєння й бойової техніки, способів ведення збройної боротьби та ін. Отже, у військовому галузевому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, тому що перекладений матеріал може бути основою для прийняття важливих рішень, проведення воєнних операцій та ін. Тому адекватність перекладу військових матеріалів припускає не тільки точну передачу змісту матеріалу, але й більш ретельну передачу його структурної форми, розташування матеріалу, послідовності викладу й низки інших чинників, які можуть здаватися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бархударов Л.С.** Язык и перевод / Л. С. Бархударов. — М., 1975. 2. **Влахов С., Флорин С.** Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М., 1986. — 416 с.
3. **Жуков Д.** Ми — перекладачі / Д. Жуков. — Київ, 1998 р. — 112 с.
4. **Комиссаров В.Н.;** Гончаренко С.Ф. Современное переводоведение. [Учебное пособие] / В. Н. Комиссаров, С. Ф. Гончаренко. — М., 2003. — 424 с.
5. **Нелюбин Л.Л.,** Дормидонтов А.А., Васильченко А.А. Учебник военного перевода / Л. Л. Нелюбин, А. А. Дормидонтов, А. А. Васильченко. — М., 1981. — 380 с.
6. **Рецкер Я. Н.** Теория перевода и переводческая практика / Я. Н. Рецкер. — М., 1974. — 216 с.
7. **Федоров А.В.** Основы общей теории перевода / А. В. Федоров // Лингвистические проблемы. Филологический факультет СПбГУ, Филология три. — 2002. — 416 с.